

Pirmasis angliškąs lietuvių romano vertimas

JOLANTA BUDRIŪNIENĖ

Lietuvių romano istorijos pradžia sietina apytikriai su pirmisiais trimis XX a. dešimtmečiais, kai pasirodė V. Pietario *Algimantas*, J. Lindės-Dobilos *Blūdas*, Lazdynų Pelėdos *Klaida*, I. Šeiniaus *Kuprelis*, Vaižganto *Pragiedruliai*, A. Vienuolio *Prieš dieną*. Šimtmečio pradžioje pasirodė lietuviški romanai išsiskyrę pateko į labai įdomią terpę: viena vertus, jau buvo neblogini išmėklintos kitos dailiosios literatūros formos (pirmiausia — poezija, novelistika), o antra vertus — literatūrinė publika (tik skaitytojai, tiek rašantieji), buvo susipažinę su romano eigastimi ir jo pavidalų margumynu kaimynų kraštuose...¹ O nepriklausomybės laikotarpiu lietuvių romanistų darbai buvo gal geriau pažįstami tik kaimynams latviams. Jiems buvo pristatyti P. Cvirkos², L. Dovydeno³, I. Smonaitytės⁴ kūrinių vertimai į latvių kalbą. Po 1944-ųjų sovietinės Lietuvos autorių darbai imti versti į „brolisčių“ respublikų kalbas, o išeivijos rašytojų kūriniai verčiami daugiausia į vokiečių ir anglų.

Praėjusių metų pabaigoje su kaku pusę amžiaus, kai angliškai JAV ir kitų kraštų visuomenei buvo pristatytas pirmasis lietuvių autoriaus romano vertimas. Tai Vinco Ramono *Kryžiai*.

Šiandieniniam skaitytojui Vinco Ramono vardas turėtų būti mažai girdėtas. Gal ir dėl to, kad autoriaus V. Natkevičiaus žodžiais tariant, nebuvo „...produktų rašytojas, teisėdeš vos keturias knygas“⁵. Gimė 1905 m. Trakiškių kaime, Marijampolės apskrityje. Studijavo Vytauto Didžiojo universitete, Teologijos ir filosofijos fakultete lietuvių ir vokiečių literatūrą bei pedagogiką. Antrajam pasauliniam karui baigiantis, pasitraukė į Vokietiją. Pokario metu gyveno Uchėje ir dėstė stovyklos lietuvių gimnazijoje. Iš ten 1948 m. emigravo į Australiją, o 1950 m. atvyko į JAV ir apsigyveno Čikagoje, ten ir mirė 1985 m.

Rašyti V. Ramonas pradėjo dar būdamas VI klasei. Rašė eilėraščius. Tačiau, pasak jo paties⁶, paskaitęs Putina suvokė, kad poezijai neužtenka rimo ir ritmo. Todėl visus savo eilėraščius, nors kai kurie jų buvo išspausdinti, sudėgino. Studijuodamas universitete, ėmė rašyti prozą. Tuo metu jo apsakymų pasirodydavo dienraščio *Lietuva*, *Židinys*, *Iliustruotoje Lietuvoje*. Pirmoji knyga — apsakymų rinkinys *Dailininkas Rauba*, išleistas 1934 m., sulaukė nemažos dėmesio. Apsakymas *Lynų žiedai* buvo išverstas į švedų, suomių ir latvių kalbas. Pirmasis V. Ramono romanas *Dulkės raudonam saulei* parašytas 1942 m. Jis buvo spausdinamas *Ateities* žurnale, o atskira knyga išėjo tik 1951 m. Čikagoje⁷.

Autoriaus kūrybos viršūnė laikomas romanas *Kryžiai*, išspausdintas Vokietijoje 1947 m. ir sulaukęs antrojo leidimo 1948 m. Kaip pasakoja pats autorius⁸, romanas gimė Vokietijoje, maždaug per tris mėnesius, kai V. Ramonas dirbo gimnazijos mokytoju. Tiesa, kūrinių idėja buvo atsivežta dar iš Lietuvos. „Iš karto norėjau parašyti tik vieną trumpą vaizdelį

jis laisvamanis, netikintis, taikantis pažangius ūkininkavimo metodus, tačiau savanaudiškų polinkių žmogus. Iš esmės Kreivėno pažūtos tapatinamos su komunistinėmis, bet romano eigoje pamažu ryškėja, kaip nuo jų atsirišo, suprasdamas

Vincas Ramonas.

apie tris bolševikų nužudytus kunigus Lukšiuose, kurių lavonai buvo atrasti prikalti prieberžų, nukryžiuoti. Du iš jų buvo mano pažįstami. Paskui pradėjau galvoti, kad paimti vieną tokių įvykių — smulkmena, neturės prasmės. Reikia parašyti veikalą, kuris turėtų šokią tokią idėjinę reikšmę. Taigi tas įvykis tepatarnavo tik romano pabaigai“. Beje, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugomas V. Ramono apsakymo *Račiaus ir jo motina*⁹ rankraštis (skirtas *Kūrybos* žurnalui, bet nespėtas išspausdinti) irgi gali būti laikytinas romano siužetine užuomazga.

Po daugiau nei dešimtmetį trukusios tylos 1960 m. Čikagoje išleidžiamas ir apsakymų rinkinys *Miglotas rytas*¹⁰. „Nors nesukrovus storų tomų lietuvių literatūrai, meniškio pasiekimo atžvilgiu Ramono inasas yra brandus ir nepa-keičiamas“¹¹.

Ypač daug diskusijų, recenzijų ir atsiliepimų sulaukė brandžiausias autoriaus kūrinys — romanas *Kryžiai*. Išleistas „Patria“ leidyklos 1947 m. 4,000 egz. tiražu ir kainavęs 10 RM. Po metų, išpardavus turimus egzempliorius, buvo pakartotas tokiu pat tiražu ir paroduodamas ta patia kaina. *Kryžiai* yra bene vienintelis grožinės literatūros kūrinys, Vokietijos tremties laikotarpiu sulaukęs pakartoto leidimo¹². 1948 m. vasario 15 d. Felbache vykusios literatūrinės šventės metu tarp šešių geriausiųjų 1947 m. išleistų knygų buvo ir *Kryžiai*, gavęs BALFo premiją.

Kryžiai yra impresionistinis romanas, vaizduojantis pirmosios sovietų okupacijos laikus atkampiam Suvalkijos kaime. Kūrinyje keliamos aktualios pasaulėžiūros problemos. Ypač meistriškai sukurti personažų charakteriai. Meniškas, įtaigus ir netradicinis yra pagrindinio veikėjo Kreivėno portretas —

bolševizmu, arba su Dievu, kito kelio nėra“. Tie, kas pritarė romane keltoms idėjoms, ypač gerai atsiliepė ir apie kūrinių meninę vertę, o kas joms prieštaravo, atrado ir kompozicinių trūkumų, išvėlgė romano personažų charakteriuose vienpusiškumo, nors čia pat žavėjosi autoriaus sugebėjimu kurti peizažą ar dialogus. Kritikuojančios pusės atstovai kartais griebdavosi absurdiškų argumentų, svarstydami, ar romanas atitinka gyvenimo tikrovę, ar galėtų egzistuoti tokių personažų prototipai, kiek autentiškas yra Suvalkijos vaizdavimas. Deja, nors viešai ir vadinamas literatūrine polemika, ginčas gerokai nutolo nuo literatūrinio ir peraugo į atvirą dviejų stovyklų pažūrų dėstymą. Greičiausiai dėl to šiuo laikotarpiu ir nebuvo sulaukta išsamesnės pagrįstos literatūrinės kūrinių analizės.

Matyt, tiek romano meninė vertė, tiek ginčų sukeltas didžiulis susidomėjimas paskatino apsispręsti ir pristatyti šį darbą užsienio skaitytojams. Pirmiausia tai padarė latvių vertėjas E. Skujenėks, 1949 m. pateikęs latviškąjį *Kryžių* variantą¹³. A. Ružancov dalimis romaną vertė į gudų kalbą¹⁴. Yra duomenų apie romano vertimą į vokiečių kalbą¹⁵, tačiau nei gudiškasis, nei vokiškasis variantas dėl kažin kokių priežasčių nepasiekėtas. O 1954 m. leidykla *Lietuvių dienos* pristatė pirmąjį literatūros istorijoje anglišką lietuvių autoriaus V. Ramono romano *Kryžiai*²¹ vertimą.

Pažymėdami šį svarbų literatūrinį įvykį, žurnalo *Lietuvių dienos* rengėjai išspausdino pasikalbėjimą su romano vertėju Milton Stark (1925—1992), tuo metu dar Kalifornijos universiteto anglų literatūros specialybės studentu, vėliau žurnalų *Kalifornijos lietuvis* ir *Lietuvių dienos* angliškiosios dalies redaktoriumi bei daugelio be-teristikos darbų, eilėraščių, straipsnių vertėju.

Tuo tarpu A. Liulevičienė, aptardama romano menines priemones, teigia, kad „ryšys su žeme, žmogiški santykiai kaip gyvenimo turinys, tų santykių painumas, žmogaus elgesio išvengiamos pasekmės — šie dalykai liudija atskiro žmogaus gyvenimo tvirtumą, nepajudinamą po visais ideologijų sukeliamais žmonijos sąmyšiais ir karais“¹⁶.

Kritika *Kryžius* titulavo vienu meniškiausiu stambiosios lietuvių literatūros darbu, lygino su geriausiu Lietuvos nepriklausomybės laikotarpio romanu — V. Mykoliaičio-Putino *Altorių šešėly*. D. Kuizininė, apžvelgdama Vokietijos laikotarpio stambiosios prozos darbus, rašo, kad „žymiausiais ir menine, ir tematine prasme įdomiausiais šio laikotarpio romanais gali būti laikytini Vinco Ramono *Kryžiai* ir Jurgio Jankaus novelių romanas *Naktis ant morų*¹⁶. V. Kazokas *Aiduose* išspausdintame straipsnyje teigė, kad *Kryžių* pagrindinis veikėjas Kreivėnas laikytinas pirmuoju personažu lietuvių literatūroje¹⁷.

Kryžiai sukėlė keletą metų užsietęsiai aštrią idėjinę polemiką išeivijos spaudoje. Liberalizmo atstovai ir priešininkai karštai diskutavo dėl romane išreikštos nuostatos — „arba su

Atsakydamas į klausimą apie aplinkybes, lėmusias romano pasirinkimą, M. Stark pirmiausia pabrėžė *Lietuvių dienų* leidojo Antano Skiriaus nuopelnus. Tai jis pasiūlęs imtis šio kūrinių vertimo. Sulaukus Australijoje tuo metu gyvenusio V. Ramono pritarimo, buvo imtasi darbo. Aptardamas sunkumus, susijusius su vertimo ypatumais, M. Stark akcentavo romano veikėjų kalbos ir tradicijų savitumą: „...istorija pasakota apie ypatingose sąlygose atsiderusius savitus žmones, jų likimus, jų gyvenimus nežinomame Lietuvos užkampyje, jų tradicijas, papročius, jų sunkiai suprantamą kalbą“ („...the story dealt with peculiar circumstances, they were a provincial lot located in an obscure corner of Lithuania, their customs and habits of life — their language — were sometimes puzzling“)²². Pasak jo, vertėjo uždavinys yra suprantamai perteikti ypatingus, tik tai tautai ar kalbai būdingus savitumus taip, kad jie būtų, kaip įmanoma tiksliau, suvokti skaitančiojo kitos kultūrinės aplinkos atstovo. Čia M. Stark talkino ir lietuvių išeiviai istorikai, lingvistai, pats autorius.

Ivertindamas lietuvių romano vietą anglų ir amerikiečių literatūroje vertėjas pabrėžė, kad V. Ramono *Kryžiai* — socialinis-politinis romanas, atliepantis XIX a. anglų rašytojo Ch. Kingsley kūrybai. Tačiau gerai esą *Kryžius* lyginti su rusų novelistika — I. Turgenevo, N. Gogolio darbais. Apskritai, anot M. Stark, *Kryžiai* yra nusivylimas komunizmu; komunizmo padariniai matomi paprasto žmogaus, režimų ir kruvinųjų ideologijų įkaito, akimis. Kiekvienas, norintis suvokti praktinį komunizmą, turėtų perskaityti *Kryžius*²³.

Džiugu, kad romano pasirodymą pastebėjo ir JAV literatūros kritika. Los Angeles leidžiamas laikraštis *Brentwood Pacer* 1954 m. lapkričio 4 d. numerį išspausdino Richard Stockham recenziją, kurią vė-

liau perspausdino išeivijos žurnalas *Lituanus*. Straipsnio autorius, pripažindamas neabejotiną vertėjo talentą, kurio dėka beveik nežinomai kultūrai atstovaujantis kūrinys tapo prieinamas amerikiečių skaitytojui, labai palankiai atsiliepė ir apie autoriaus meistriškumą. „Skaitydami romaną, juntame jį tarsi išsiveržusį, ištryškusį. Kūrinyje nėra nieko dirbtino, iš anksto apgalvoto, nuobodaus ar lėtai vykstančio, nepaisant ilgų religinių, politinių, filosofinių apmąstymų. Per juos mes regime besitęsiantį vyksmą“²⁴.

Aptardamas veikėjų portretus, recenzentas pagrindinį kūrinių personažą Kreivėną lygino su rusų autoriaus F. Dostojevskio romano *Nusikaltimas ir bausmė* pagrindiniu veikėju Raskolnikovu, pabrėždamas

charakterio painumą, artistikumą ir tragišką likimą. *Kryžiuose* juntama Dostojevskio jėgos ir mirties įtaka, kai kurios žavios Flobero detalės, tai neabejotinai yra žodžio meistro darbas“²⁵.

Labai palankiai *Kryžių* pasirodymą įvertino ir kitas amerikiečių kritikas Efrėn Reveles, išspausdinęs recenziją žurnale *Lietuvių dienos*²⁶. Jo nuomone, sveikintina yra tai, kad būtent V. Ramono *Kryžiai* yra pirmasis lietuvių romanas, su kuriuo turi galimybę susipažinti amerikiečių skaitytojas. Negaileidamas pagyrimų vertėjui, E. Reveles ypač žavisi talentingai perteiktais dialogais, kuriais atskleidžiamas gausus įvykių srautas. Pasak jo, *Kryžiai* ras vietą dažnoje amerikiečių šeimose knygų kolekcijoje, nes romanas suteikia galimybę susipažinti su iki šiol retai girdėtomis detalėmis apie mažą tautą, kurios istorija kupina religinių bei politinių invazijų.

1992 m., pačiame nepriklausomybės saulėtekioje, apkeliaję nemažą pasaulio dalį ir pristatę Lietuvą užsieniuose, „I laisvę“ fondo pastangomis, *Kryžiai*²⁷ sugrįžo į tėvynę, kur anksčiau neturėjo galimybių pasirodyti.

Nukelta į 2 psl.

Pokalbis ateitininkų meno draugijos „Šatrija“ iškyloje 1968 m. vasarą. Iš kairės: Julija Švabaitė-Gylienė, Vincas Ramonas, kun. Alfonsas Grauslys, Gražina Tulauskaitė-Babrauskienė, Benediktas Babrauskas, Kazys Bradūnas, Česlovas Grincevičius nuotrauka.

TURINYS

Vinco Ramono *Kryžiai* anglų kalba.

„Rusai ateina į Lietuvą“ ištrauka iš romano *Kryžiai*. Orkestras, atlikęs 14,000 koncertų.

V. Sventickas: leidyklai reikia tikrų profesionalų.

LMA „Dainavos“ koncertas sausio sausio 13-osios aukoms prisiminti.

„Rusai ateina į Lietuvą“

VINCAS RAMONAS

Langas atdaras. Pilnas sodas saulės. Medžiai net blizga kaitroje, bet nė šakelė nesu-svyruoja, nė lapelis nesujuda. Medžiai lyg pailse. Ir gėlės lyg aptingusios — snaudžia, nulei-dusios raudonas kepuraites. Tik ruda peteliškė dar maišė, maišė ore, bet ir ji — nutūpė ant gėlės ir užmigo. Tik paukščiukai kada ne kada sučirškia tamsiame pavėsy.

O už sodo — ir pievos, ir dirvos, ir krūmas kur ne kur, ir medis toli — viskas žalia, vieno-da lig nuobodumo. Tik vienas stogas raudonuoja toli, kaip laukinė aguona žaliuose dobi-luose. Tik dangus mėlynuoja pro šakų plyšius, kaip linų laukas visame žydėjime.

Kaitra migdo, gira putoja ir šnypščia, radijo aparatas braš-ka ir tratena.

—Tyliau! — visa gerkle su-riko Kreivėnas savo žmonai, imančiai nuo stalo lėkštes.

Kreivėnienė krūtelėjo, ir viena lėkštė pykstelėjo į grindis.

Susilenkęs, net susikūpri-nęs, Kreivėnas prikišo galvą prie pat aparato. Atrodė, kad jis nori įlįsti į tą juodą dėžutę.

—Ką čia pasakė? — paklau-sė žmona susirūpinusi. — Aš gerai nesupratau.

—Rusai ateina į Lietuvą!

—Lyg dar čia jų nebuvo? — nesuprato ji. Jos akys buvo pil-nos neramumo ir baimės.

—Buvo, įgulos, bet dabar kas kita. Ateina tvarką padaryt. Turėsime naują valdžią. Laisvę atneša.

—Kokią laisvę?

—Tikrą! Seimas bus. Tikras seimas. Pamatysi! Žmonės iš kalėjimų išleis.

—Džiaukis, džiaukis, kad tik nereiktų verkti. Kalėjimai tušti nebuvo ir nebus. Pats pir-mutinis atsisiės.

—Pasakė! Kaip rankovę iš-vertė.

—Kokia čia laisvė, jei bus svetima valdžia? Sakyk tiesiog — Rusija čia bus! O jis džiau-giasi. Rado kuo džiaugtis. Tė-vynė žuva, o jis...

—Tėvynė žuva? Ne. Rusams

mes nereikalingi. Ir toliau tu-rėsime savo valdžią, tik kitokią. Paragrafas pirmas, jei nori: rusai mus apsaugos nuo vokie-čių. Paragrafas antras: laisvė mūsų tautai. Visai tautai, o ne saujelei tu, kurie pas Smetoną šampaną gerė ir mūsų kišenės tuštino.

—Nupasakojo! Ir dar pamo-kytas! Kam bus ta laisvė? Vagims? Tinginiams? Valka-toms? Ar ne taip yra Rusijoje? Žmogus ten atsikosėtų nedrįsta, o jis — „laisvę neša!“

—Tai vis klierikalų išmis-lai. Klierikalų spaudos melai.

—Tu ir pats žinai, tik ne-nori prisipažinti. O ką pasakoję agronomas Balutis? Tas irgi į tavo dūdą pučia, irgi raudonais kailiniais vilki, o ką pasakoję? Nuvažiavo į rojų ir pamatė pra-gara.

—Balutis dar ne viskas... Jis suklydo...

—Laisvė! Jau aš to vieno žo-džio bijau. Kai tik koks bolše-vikas pasako: „Laisvė!“, tai per mane šiurpas pereina. Rodos, matau jo rankoj peilį, matau balas kraujo. Laisvė, o patys milijonus žmonių išžudė. Gera laisvė viščiukui kiaulės tvarte. Ir dar tokios kiaulės, kuri pati savo parsiukus eda! Žmonės iš kalėjimų, ar girdit, išleis! Bus, kaip per vestuves, kai ateina pulkas kriukininkų. Nesiprašę sulenda, su kepurėm sėda už stalo, viską ima, viską geria, o šeimininkai ir svečiai tyli, kam-puos sulindę. Visos dainos nuty-la. Pasakyk jiems ką — tuoj bus su kriukių pergalva.

—Tai paleido, liežuvi! Kaip mintuvus, — nežinodamas, ką sakytį, atsistojo Kreivėnas.

—Pats, malei liežuviu! Ir prieš Smetoną, o sakė tau kas ką? Pamėgink dabar prieš Sta-liną, tai pamatysi. Bus tau laisvė! Smetona jo kišenės, a girdit, ištuštino! Gal skolų tau Smetona pridirbo? Pats per sa-vo kvailumą prisidirbai, tai val-džia negera.

—Tylėk, tylėk...

—Kas tik sviete naujo, tuoj ir jam prireikė. Kur tau — ne-nurims! Eis, suksis, kaip avis į uodegą įkirpta. Tik čia to reik, tik čia ano. Tik čia reik elektros, tik motoro reikia. Nežiūri, ar

lieka kiek iš ūkio, ar apsimoka. Ne, tik — pažanga, pažanga! Su ta pažanga, kaip katė su pusle. O Marijampolėj, jeigu išgert, tai ne su bet kuo. Kas tai aš! Jei drabužių pirkit, tai ne bet kokį. Medžiot išvažiuos, tai į trečią dieną sugrįžta. Ar mažai tas kaštuoja? Mokėčiau ir aš, nebi-jok. Žinau ir aš, kas gardu ir kas gražu, bet taip neišeina. Sykį esi ūkininkas, tai žiūrėk į savo karves, o ne kokiam klube gro-zio karalienės renki.

—Ką tu čia plepi, aš ne-suprantu? Jei tau vieta karvių tvarte, tai ir eik sau į tvartą. Vištų lesint, o ne mane mokyti!

—Jei aš taip būčiau darius, kaip tu, tai seniai būtum pas žydą malkas kirtęs.

Kreivėnas trenkė durimis ir išėjo, o žmona rinko lėkštes šu-kes ir įpykusi rėžė toliau:

—Paziūrėsim, kaip šitie bol-ševikai dalins tau motorus. Gal ir automobilį atkiš.

Katė priėjo ir prisiglaudė prie jos kojos, riedama kuprą ir murkdama.

—Aš tave suprantu, žinau, ko tu nori — kad bažnyčias su-griautų, kunigus išžudytų. Ta-da tai būt laisvė! Pažanga! Žen-gė, zengė ir nužengė: nusipirko kapines!

Kreivėnas vėl sugrįžo, grei-tai pasiėmė iš kampo kriukį ir stabtelėjęs neiškentė:

—Išėjau, neturi su kuo es-tis, tai bent viena sau po nosia bumbi.

—Iš tavęs išmokau. Ar ne pats — kur tik eini, tai ir pupi, kaip per vestuves, kai ateina pulkas kriukininkų. Nesiprašę sulenda, su kepurėm sėda už stalo, viską ima, viską geria, o šeimininkai ir svečiai tyli, kam-puos sulindę. Visos dainos nuty-la. Pasakyk jiems ką — tuoj bus su kriukių pergalva.

—Tai paleido, liežuvi! Kaip mintuvus, — nežinodamas, ką sakytį, atsistojo Kreivėnas.

—Tik, tik sykį šitam bus ga-las! — pagrasino jis ir išėjo, belsdamas kriukių į grindis.

Kriukis buvo naujas, gel-tonas, nendrinis. Smagus pamo-suoti, tvirtas pasiremti. Ant pa-čio užlenkimo, kad ranka ne-nuslystų, buvo užmauta balta metalinė jaučio galva.

Jis nuėjo pas Giružį, bet nerado namie. Suzinojo, kad dviračiu buvo atvažiavęs Ba-laika, ir abudu kažin kur išsi-beldė. Norėjo eit pas Grūštą, bet apsigalvojo ir sugrįžo namo.

Nerimo namie. Pavaikščios po kiemą, po sodą, eina į valgo-majį ir sukinėja radijo aparatą.

Sukinėja, klausio ir kažin ko pyksta. O žmona ramiai iš dē-zutės rankioja sagutes ir niū-niuoja: „Dievas mūsų gelbė-tojas...“ Jis vėl eina į kiemą, žiūri į plentą, į Marijampolės pusę ir neiškentęs grįžta atgal. Pas aparatą sėdi, nė kepurės nenusiimdamas, nė kriukio iš rankų nepaleisdamas, vis lyg pasiruošęs kažin kur eiti.

Ryte išvažiavo į Marijam-polę, sugrįžo pavakare ir, išlipęs iš vežimo, tiesiai nuėjo į laukus pas karves.

—Kas Marijampolėj girdėt? — vakare paklausė žmona.

—Prezidentas pabėgo į Vokietiją.

—Pabėgo? Tai Dieve... Savo žemė nėra vietos, — palingavo ji galva. — Pas svetimus reikia glaustis. Gerai, kad dar išsigel-bėjo. O kaip žmonės? Ką kalba?

Kreivėnas nieko neatsakė, tik pažiūrėjo į savo rankų na-gus.

Kitą dieną išvažiavo į Kal-variją. Sugrįžo vėlai. Kazys iš-ėjo arklio iškinkyti, bet Krei-vėnas mostelėjo ranka taip, lyg norėtų jį nustumti į šalį, ir su-murmėjo:

—Eik valgyt. Aš ir pats iš-kinkysiu. Ką čia...

O balsas buvo keistas. Švel-numas buvo jaučiamas tame balse ir lyg kokia užuojauta. Atrodė, lyg Kazį būtų kas nus-kriaudęs, o Kreivėnas dabar bent žodžių jį glosto ir rodo savo gerumą. Lyg būtų norėjęs pa-sakyti: „Atsikvėpk, vargšeli. Duok, aš už tavę panešėsiu“.

Iškinęs vėl nuėjo pas kar-ves.

—Ką matet Kalvarijoje? — paklausė žmona, pjaudama kumpį.

Kreivėnas nieko neatsakė. Imdamas nuo stalo šakutę, jis išspėjo žmogą:

—Dešros nepjaustyk. Už-teks kumpio. Reikia po truputį taupyti. Kalba, kad Lietuvai gresia badas.

Žmona tik pečiais patraukė.

—Badas — Lietuvai? Matyt, jau iš anksto rengiasi taip viską suėsti, kad nė mums nieko ne-lik.

—Išmanai tu ką...

Žmona nutilo.

—Petrukas, ilgai neparva-

tai už koncertą! Orkestro na-riai už kiekvieną koncertą gau-davo 8.33 dol.

Šalia klasikinų, NY Philhar-monic plačiai reiškiasi, atlikda-mas ir modernią kryptį (XX a.) atstovaujančius muzikos veika-lus. Vienas iš tokių — kompo-zitoriaus John Adams rugsėjo 11-os aukoms paminėti sukurta kompozicija „On the Transmigra-tion of Souls“. Tą stambų vei-kalą NY Philharmonic orkes-tras įrašė į CD, o pats veika-las, 2003-ais metais buvo ap-

žiuoja. Ko jam sėdėt toj Dot-nuvoj. Toks sumišimas...

—Parvažiuos...

—Nė per Velykas nebuvo...

—Ką jis čia, būtų veikęs namie? Manęs ar tavęs nematė? Aš jam laiške rašiau, kad per Velykas važiuotų pas draugus. Taip geriau. Vienam Lietuvos kampe pabūna, kitam, pamato, kaip kitur žmonės gyvena. Nauda. Ko čia pelyt namie?

Kreivėnas padėjo šakutę ant stalo ir žiūrėjo į šautuvą, kabantį ant sienos.

—Ko nevalgai?

—Gert noriu.

—Atnešiu pieno.

—Sėdėk, aš pats atsinešiu. Pildamas pieną, jis perpylė stiklinę ir pieno bala nutekėjo per staltiesę.

—Tu irgi... Kad imi ką, tai žiūrėk. Pila, o žiūri pro langą.

Kreivėnas tylėjo. Žiūrėda-mas į palietą pieną, jis atsiduso:

—Reikės parduot porą kar-vių...

—Kas čia tau dabar?

—Reikia, kol nevelu. Rusai atėjo išalkę. Žinoma, šitiek ke-lio. Argi vesis karvę prie tanko prisirišę? Kol atsivalgys, mes

turėsime duoti. Aišku, ims iš tų, kurie turi daugiau.

—Ar nesakiau! — kažin ko-dėl nudžiugo Kreivėnienė.

—Tylėk, tylėk... Ir su javais nežinia, kas bus. Jau kai kurie ūkininkai suuodė: bus pylia-vos. Kariuomenei reiks daug duonos. Mažiau galėsime penėti. Tik nereik pasakoti, pavojinga.

—Tai šitokia ta laisvė?

—Laisvė savo keliu, tik žmonės nesupranta, kvailiai.

Visose pakampėse šoka; kas patį nederba, kieno rankos bal-tos, tas liaudies priešin. Kvai-liai! Ką čia norėjau... Aha, val-gykim mažiau mėsos, o daugiau kiaušinių.

—Pasakei ir atsiminiau. Vištos, rodos, deda, kaip ir pir-miau, o kiaušinių vis dingsta.

—Gal šeškas įsisuko?

—Gal, bet tik dvikojis tur-but...

—Sek Julę...

—Taigi, sugausi namų vagį!

Ir Julė, ir Kazys — abudu lyg nežinia kur rengiasi, vis dairo-si,

lyg į svetimą bažnyčią įėję. Ty-lės, tylės, tai žiūrėkit — kuž-dasi arba dėbtioja iš paniūrų, kaip vilkai. Čia tik parsivežė, tik džiaugiasi, — pamėgdžiojo Kreivėnienė: — „Kazys susi-pratęs vyras. Iš visa ko matyt!“

—Moteriške, sutvėrimėli tu Dievo mieliausio! Dar tu ne-matei, nežinai, o jau viską iš-randi.

—Man ir matyt nereikia. Aš jaučiu. Manęs neapgausi.

Kitą dieną Kreivėno vėl nebuvo namie. Taip beveik kas-die jis kur nors išvažiuodavo, grįždavo vis labiau apsiniaukęs, o su žmona jau beveik nieko nebekalbėdavo. Žmona irgi ne-judino jo, bet vieną kartą neiškentė ir paklausė:

—Ar teisybė, kad jau yra kiti apskričių viršininkai ir vir-šaičiai kiti?

—Yra, — atsakė jis neno-roms.

—O kas toki?

—O velniai juos žino. Vir-šaičiai dabar toki, kad vos pasirašyti moka. Šito tai aš iš naujos valdžios nelaukiau! Kaip jie tvarkys žmonių reikalus — nesuprantu!

—Aš tau sakiau... Gal ma-nei, kad tave apskrities virši-ninku paskirs?

—O kodėl ne? — nustebo Kreivėnas. — Manai, kad ne-maniau? Rask čia aplinkui tokį kitą, kuris būtų tiek apsišvietęs ir susipratęs, kaip aš. Rask kitą, kuris tiek nusimanytų apie ūkį ir žmonių reikalus. O dabar sulindo — velniai žino kas. Kultas perėtas — viršaitis, ap-skrities viršininkas! Naujoji valdžia čia aiškiai klaidą padarė. Ir turės — turės taisyti.

—Matyt, tie kultū perėti pa-žangesni už tave. Ar teisybė, kad kunigus išvarė iš vienuoly-no?

—Tau tik kunigai...

—Gal ir Marytė namo par-važiuos...

—Ką? Namo? Čia ne vie-nuolynas!

—Vis tiek ieškos, kur pri-siglausti.

—Ras. Yra Lietuvoj dau-giau tokių, kaip tu.

Kryžiai, „Patria“, 1947 m.

V. Ramono Kryžiai anglų kalba

Atkelta iš 1 psl.

Jie sugrįžo, pristatydami skai-tytojui savo sumanytoją, rašy-tojų Vincą Ramoną, dėl savo kūrybos sovietmečiu nepagei-dautą ir nutylėtą. Sugrįžo, kad paskatintų skaityti, domėtis, analizuoti mažai mums žinomo kūrėjo gyvenimo ir asmenybės vingius, grožinės literatūros darbus.

Naudota literatūra:

1. Kaleda A. Romano struktūros matmenys. Vilnius, 1996, p. 7
2. Cvirka P. Apsolita žeme: lie-tuvų romans. Riga, 1936
3. Dovidens L. Brali Domeikas. Riga, 1937
4. Simonaitytė I. Aukštųjų Si-monu liktenis. Riga, 1938
5. Natkevičius V. Vincas Ramono beletristika. // Aidai. — 1980, Nr. 1, p. 23
6. Rašytojas, kritika ir kūrybos vyksmas: pokalbis su V. Ramonu // Draugas. Mokslo, menas, lite-ratūra. — 1971 m., lapkr. 6, p. 5
7. Ramonas V. Dulks raudonam sauleleidy. Chicago, 1951
8. Prunskis J. Pasikalbėjimas su rašytoju Vincu Ramonu // Draugas. — 1950, rugp. 1, p. 2
9. Ramonas V. Račius ir jo moti-na: [Mašinraštis]. Marijampolė, [1943—1944] // LNB Juozo Ke-liuočio rankraščių fondas (F31-523)
10. Ramonas V. Miglotas rytas. Chicago, 1960.
11. Keblys K. Vincas Ramonas

(1905—1985) // Lietuvių egzodo lite-ratūra: 1945—1990. Čikaga, 1992, p. 188

12. Keblys K. Romanas iševijoje // Lietuvių literatūra svetur: 1945—1967. Chicago, 1968, p. 102

13. Natkevičius V. Vincas Ramono beletristika. // Aidai. — 1980, Nr. 1, p. 27

14. Kaupas J. Raštai. Chicago, 1997, p. 429

15. Liulevičienė A. Meninės prie-monės V. Ramono Kryžiuose // Draugas. Mokslo, menas, lite-ratūra. — 1977, liep. 30; rugp. 6

16. Kuizinienė D. Lietuvių lite-ratūrinis gyvenimas Vakarų Euro-poje. Vilnius, 2003, p. 84

17. Kazokas V. Personazo proble-ma mūsų literatūroje // Aidai. — 1953, Nr. 7, p. 305

18. Ramons V. Krusti. Trimda, 1949

19. Lietuvių enciklopedija. T. XXIV. Boston, 1961, p. 477

20. Kuizinienė D. Lietuvių lite-ratūrinis gyvenimas Vakarų Euro-poje. Vilnius, 2003, p. 31

21. Ramonas V. Crosses. Los An-geles, 1954

22. First Lithuanian novel in English; interview with M. C. Stark, translator of the novel // Lie-tuvių dienos. — 1954, Nr. 17, p. 19

23. Ten pat.

24. Stockham R. Review of Cros-ses // Lituanus. — 1955, No. 3-4, p. 21-22

25. Ten pat

26. Reveles E. A phenomenal task // Lietuvių dienos. — 1955, Nr. 1, p. 21, 26

27. Ramonas V. Kryžiai. Trečias leidimas. Kaunas, 1992

Atlikę tūkstančius koncertų

PETRAS PALYS

Pats seniausias Šiaurės Amerikoje ir vienas seniausių simfoninių orkestrų pasaulyje New York Philharmonic, prieš porą metų (2002 m.) šventęs 150-tą gimtadienį, 2004 m. gruodžio 18 d., savo ilgos veiklos istoriją pažymėjo keturioli-ka tūkstantu koncertu. Ta-me skaičiuje telpa ir tie tūks-tančiai koncertų, kurie buvo at-likti išvykose: Europoje, Pietų Amerikoje, buvusioje Sovietų Sąjungoje, Japonijoje ir Kini-joje, o taip pat ir kiekvieną va-sarą po penkis koncertus New York esančiuose parkuose, ku-riuos orkestras dovanoja miesto gyventojams.

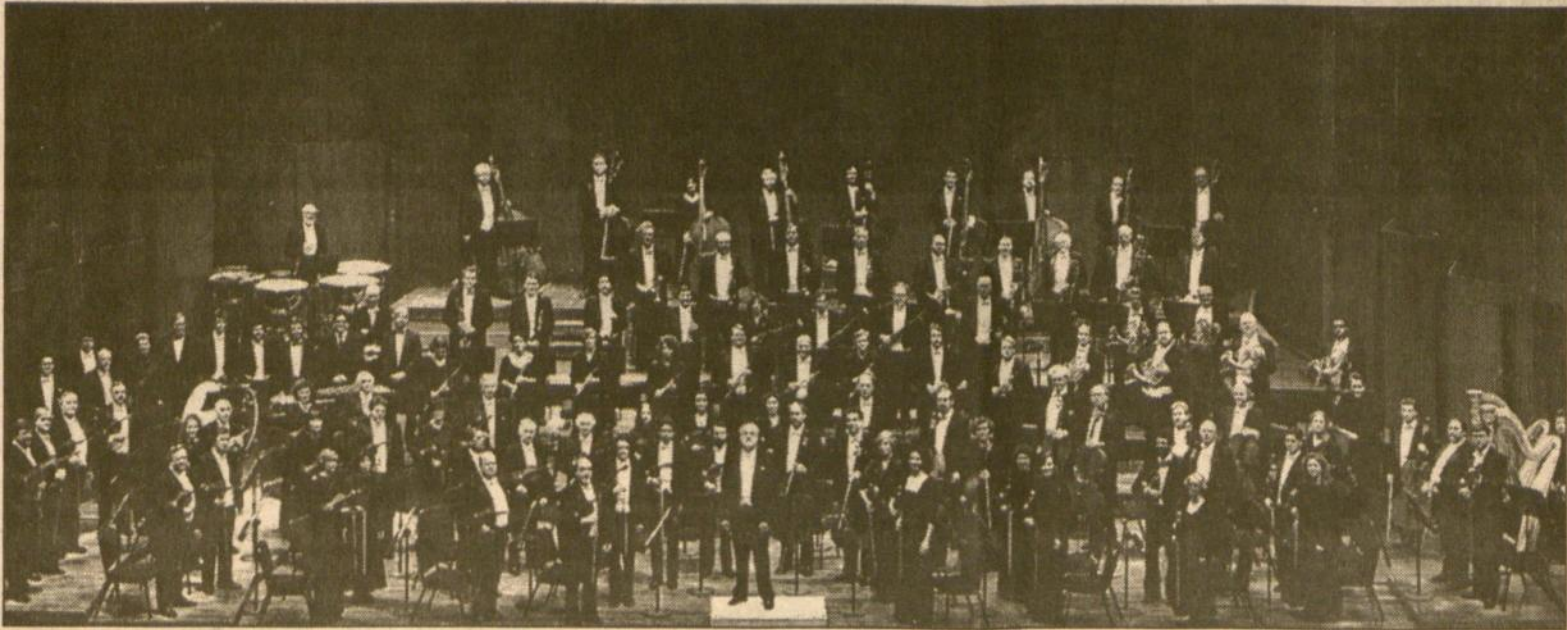
Tai jokiam kitam pasaulyje simfoniniam orkestrui nepri-lygstantis atliktų koncertų skaičius! Prie to skaitčiaus ar-čiausiai priartėja tik Gewand-haus Philharmonic (Leipzig, Vokietija). To orkestro kraitėje yra 10,000 koncertų. Tačiau reikia nepamiršti, kad Gewand-haus už New York Philharmoni-c yra visu 100 metų senesnis. NY Philharmonic savo pra-

džią vietinių muzikų grupėms vadovaujant Amerikoje gimu-siam muzikui Ureli Corelli-Hill susijungus ir pasivadinus Philharmonic Society of New York (tik vėliau orkestro vardas buvo pakeistas į dabartinį), pradėjo skaičiuoti 1842 m.

Pirmajame sezone buvo atlik-ti tik trys koncertai. Kiekvieno

koncerto programa ta pati: Bee-thoven — 5-ji simfonija, Over-tūra ir arija iš Weber operos „Oberon“, duetas iš Rossini ope-ros „Armida“, operų ištraukos iš Beethoven „Fidelio“ ir Mo-zart „Die entführung aus dem Serail“.

Dabar, žvelgiant į tų laikų se-zono bilietų kainas, tenka linksmai nusišypsoti: 0.83 cen-

New York Philharmonic orkestras.

Valentinas Sventickas:

Leidyklai reikia tikrų profesionalų

RICHARDAS ŠILEIKA

Viena geriausių Lietuvos leidyklų yra Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Prieš pat Naujųjų sutikimą ji minėjo savo penkiolikos metų gimtadienį, kuris sutapo su Marcelijaus Martinaičio knygos *K. B. įtariamasis* pasirodymu. Tai 500-oji leidyklos knyga. Mielus *Draugo* skaitytojus kviečiu artimiausią susipažinti su šios leidyklos gyvenimu, paklausti ką pasakoja leidyklos vyriausiasis redaktorius (ko gero, visiems labiau žinomas kaip buvęs Lietuvos rašytojų sąjungos pirminkas) Valentinas Sventickas.

Vizitinė kortelė:
Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla;
Adresas: K. Sirvydo g. 6, 01101 Vilnius;
Telefonas ir faksas 85 2628945;
Internetinis puslapis: www.rsleidykla.lt;
Leidyklos direktorė Giedrė Šorienė;
Vyriausiasis dailininkas Romas Orantas;
Prozos rankraščius skaito Vytautas Girdžiūskas;
Vertimus kuruoja Saulius Repečka;
Leidykloje dirba 12 darbuotojų.

– Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla įregistruota 1990 m. gruodžio 28 d. Taigi penkiolika metų (arba trys penkmečiai). Ką tiek laiko reikia leidyklai?

– Svarbiausias dalykas būtų patvirtinimas, kad mūsų nepriklausomybės metais įsteigta naujo pobūdžio palyginti nedidelė leidykla per penkiolika metų sugebėjo išsilaikyti tarp daugybės kitų leidyklų. Tai tas įsitvirtinimas ir žinojimas, kad šitaip dirbti, leisti tokias knygas, kokias mes leidžiame, yra įmanoma. Ir gal svarbiausia būtų pasakyti, kad per tiek laiko sugebėjome išleisti 500 knygų, tai manykime, kad skaitantiems žmonėms arba pačiai normaliai literatūros gyvenimo savijautai tai buvo svarbu.

– Anot habilituotos mokslų daktarės Jūratės Sprindytės, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla palaiko knygų civilizaciją, nesitaiko prie bendro skonio, o ji formuoja. Ar atvirai priimate šią panegiriką?

– Priimti panegirikas turbūt ne pats blogiausias elgesys. Ir kartu reikia sakyti, kad, norė-

dama išsilaikyti rinkos sąlygomis, leidykla turi matyti kintančius rinkos poslinkius ir sa- vaip į juos reaguoti. Pavyzdžiui, visi leidėjai turbūt patyrė, kad šio laiko skaitytojus traukia dokumentinis tikrumas. Tai, manau, kad šitas pajautimas paskatino ir mus labiau praverti duris tiems, kurie rašo atsiminimus, kurie rašo fakto literatūrą. Tai šitokie žinojimai leidėjui yra svarbūs, ir kodėl nepadaryti paslaugos skaitytojui, kuris laukia tokio pobūdžio lektūros. Manau, kad panašaus pobūdžio tokių samoninių pajudėjimų vis dėlto būta. Reikia pasakyti, kad leidyklos darbo pradžioje nemažai buvo išleista knygų, kurių autoriai patyrę lagerių, tremties gyvenimą, arba knygose šitie dalykai reflektuojami. Tos knygos tada buvo pakankamai paklausios, perkamos. Ir nespręsim, ar tai blogai, ar gerai, bet tolydžio šita literatūra domėtis nustota. Gali tu jos kiek nori pasiūlyti pirkėjams ar knygynams, bet ji pradeda gulėti. Tad ir mes irgi turėjome atsisvegti į tą realybę. Ir tokios permamos, aišku, veikia leidyklą.

– Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos pirmumai? Pagrindinį parinkimą sudaro grožinė originalioji ir vers- tinė literatūra?

– Pirmumas yra nauji lietuvių rašytojų kūriniai. Tai, ką geriausio lietuvių rašytojai, gyvenantys tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse, parašo, tą ir stengiamės čia išleisti. Tą suvokiame, kaip svarbiausią savo priedermę. Kokia būtų sklaida? Proza, poezija, lietuvių literatūros palikimas, sakykim, ta modernizmo klasika, ypač ta dalis, kurios sovietmečiu labai nedaug buvo leidžiama, taip pat išeivijos rašytojų kūryba. Šitą disbalansą irgi mes pabandėm likviduoti. Toliau – pasaulio literatūros vertimai. Mes renkamės iš tos didelės jūros ta literatūrą, kurią būtume linkę vadinti tikrąja literatūra. Tai tie pasaulio rašytojai, kurie gal nėra labai išskambinti varpais ir ne pačius didžiausius tiražus pasaulyje susirinkę, tačiau kurių kūrybą suvokiame kaip gerą literatūrą. Kadangi pramoginė, skandalingesnė literatūra ar šiaip laisvalaikio pasiskaitymų yra kas leidžia. Tada mes ir suvokiame savo vertimų pasirinkimą. Tarkim, pirkėjai kar- tais yra apgaudinėjami rubrikom „Aukso fondai“ ir panašiom. Tai mes praėjusiais metais ramiai pradėjome tokią verstinių knygų seriją, kurią

pavadinom „premią“. Tai kny- gų, kurios pasaulyje yra pelni- sios žinomas literatūros premi- jas, vertimai. Visgi tai yra vie- nas iš tokių objektyvesnių ver- tinimo kriterijų.

Būtų svarbu pasakyti, kad rinkinių apskritai mes ilgą laiką visai neleidome. O paskui šiek tiek pradėjome. Bet lei- džiame tik Nacionalinės premi- jos laureatų rinktines. Kitokių rinkinių mes esame atsisakę dėl to, kad norim skatinti nau- jos literatūros kūrimą. Norime leisti, kas parašoma nauja, no- rime stumti tą kūrybos procesą pirmyn.

– Kokią dalį (ar reikėtų klausiti, kiek procentų?) lei- dyklos išleidžiamos produk- cijos sudaro vertimai, kiek poezija, proza, kita?

– Lietuvių literatūra – proza ir poezija – ir sudaro didžiąją dalį. Žiūrėdami į praėjusius metus, rastume dvi dešimtis lietuvių autorių prozos knygų, keturiolika poezijos knygų, ke- liolika vertimų. Mes kartais išleidžiame net ir mokslo vei- kalų, tiesiogiai nesusijusių su grožine literatūra, tai teisinės ar sociologinės literatūros. To- kių darbų padarome bendradar- biaudami su Atviros Lietuvos fondu. Tai galima suvokti ir kaip užsakyką. Tiesa, reikia pridurti, kad išleidžiame ir li- teratūros tyrinėjimų. Tai galima suvokti ir kaip užsakyką. Tie- sa, reikia pridurti, kad išlei- džiame ir literatūros tyrinė- jimų. Ir kai kurie iš tų litera- tūros tyrinėjimų yra pakanka- mai paklausūs. Sakykim, per- nai išleista Viktorijos Daujo- tytės knyga *Salomėja Neris: fragmento poetika*. Jinai yra viena tarp perkamiausių lei- dyklos knygų.

– Per penkiolika metų iš- leista pustūkstantis (dabar jau ir daugiau) įvairiausių lektūros. Kokiomis knygo- mis ypač didžiuojasi leidyk- la?

– Iš to didelio srauto labai sunku ką nors išskirti. Suvo- kim šiuos išvardijimus kaip lei- dykloje dirbančio ir kaip kartu skaitančio žmogaus, literatūros kritiko žiūrėjimą. Man atrodo, labai svarbus buvo Dalios Grin- kevičūtės knygos *Lietuviai prie Laptevų jūros* išleidimas lietu- viškai ir angliškai. Svarbi kny- ga buvo Edvardo Gudavičiaus *Lietuvos istorija*. Maža, bet svarbi knyga buvo Vandos Juk- naitės apysaka *Stiklo šalis*. Jur- gio Kunčino romanai *Tūla*, Aido Marčėno poezijos knygos, gal visų pirma *Dulkės*, nors

galėčiau sakyti, kad dabar tu- rim ir jau dirbam su dar geres- sios Martėnos knyga. Martinai- cio knygų išleidimas (keletą knygų esame leide) yra likęs at- minty. Labai likęs atminty Ni- jolės Miliauskaitės rinkinys *Uzdraustas įeiti kambarys*. Ar- ba, kaip faktas ir kaip veiks- mas, Salomėjos Neries rinkinio *Prie didelio helio* išleidimas. Tai knyga, kuri per visą soviet- metį nebuvo išleista. Sakykim, pirmą tarybinio rašytojo knygą, rašyta į stalčių. Su žinojimu, kad taip ir bus. Jinai turėjo su- laukti savo laiko. Išleista šiek tiek albuminių leidinių. Iš jų turėčiau paminėti fotomeni- ninko Romualdo Rakausko ir knygos dailininko Sauliaus Chlebinsko bendrą darbą al- bumą *Įkvėpimo žemė*. Toliau norėčiau paminėti Tomo Venclo- vos straipsnių ir eseistikos knygą *Vilties formos*. Tiesa, ji- nai išleista senokai, tačiau ją verta paminėti dėl to, kad šita sudėtimi Tomo Venclovos kny- ga jau yra išėjusi kitomis pa- saulio kalbomis. Ir toliau ja do- miamasi. Toliau Petro Dirgelos viso ciklo *Karalystė* išleidimas, manau, svarbus veiksmas. To- kia išskili knyga buvo Sigito Ge- dos *Sokratas kalbasi su vėju*. Ir jinai savo sudėtimi įspūdinga. Svarbus, man atrodo, darbas bu- vo Ciurlionio literatūrinės kū- rybos išleidimas. Knyga vadi- nasi *Žodžio kūryba*.

– Anot Lietuvos rašytojų sąjungos pirminko Jono Liausko, geriausia davana leidyklai yra rankraštis. Ar niekada nestigo (gerų) rank- raščių?

– Tikrai nestigo. Kada ateina laikas žiūrėti, ką ateinančiais metais turėsime išleisti, tai tie tikrai gerų, profesionalių rašy- tojų rankraščiai pradeda tarp- savyje konkuruoti. Ir tada iš gerų turim rinktis geriausius. Taip atrodo tas procesas. Žino- ma, yra gerų rašytojų, kurie savo knygų leidimą susieja su kitom leidyklom, ir nieko čia nepadarysi, kad taip yra susi- klostę dėl kokių nors aplinky- bių. Mes tik galim apgailestau- ti, kad negalim išleisti Juozo Erlicko ar Jurgio Ivanauskai- tės kūrinių. Bet turbūt ramiai reikia pasakyti, kad svarbu yra, jog juos kas leidžia.

– Žinia, pasigirtumėte per- kamiausiomis knygomis, ta- čiau ar prisipažintumėte, kokias išleide apgailestau- jate?

– Gal čia galima apsieiti be konkrečių pavadinimų, bet pa- čią problemą pasakyti reikia. Daug lemia vardai. Aišku, kad gerai perkamos Justino Marcin- ciaus knygos. Arba Jono Strielkūno. Arba Marcelijaus Martinaičio. Taip pat Viktorijos Daujotytės tyrinėjimai. Jau mi- nėjau tą Salomėjos Neries rin- kinį *Prie didelio helio*. Mes turėjom išleisti tris tiražus po penkis tūkstančius. Poezijos knygai 15 tūkstančių egzemp- liorių yra tikrai labai daug. E. Gudavičius *Lietuvos istorija* iš viso – ne per vieną kartą – yra išleista 17 tūkstančių egzemp- liorių tiražu. Ir yra žinių, kad būtų dar paklausa. Nors mes labiau laukume, kada jis mums parodys antrą tomą. Bet dabar apie tas, kurios nėra per- nelyg populiarios.

Tai, ko nelabai sėkmingai ti- kiesi parduoti, taigi tokių gali- ma būtų neileisti. Bet tada li- te-

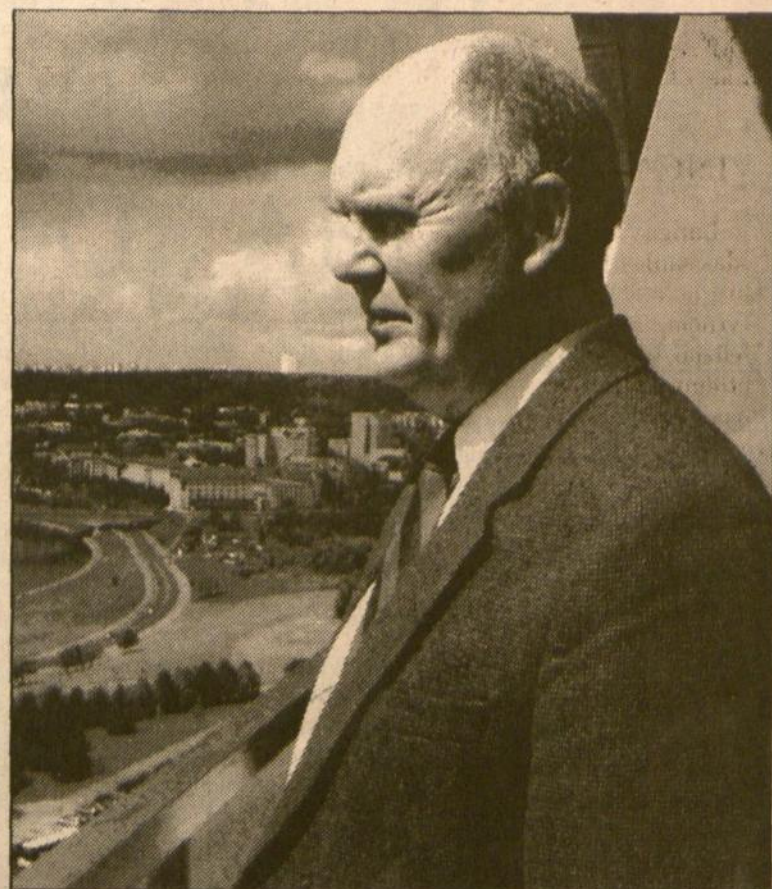
ratūros supratime atsirastų di- džiulės spragos. Pernai, pavyz- džiui, išleidome Australijoje gy- venusios rašytojos Vytauto Jan- ačiaus raštus. Tikrai geras ra- šytojas, visiškai pagrįstai, ma- no supratimu, jis gretinamas su Antanu Škėma. Bet apie jį žinių nedaug. Nelabai ką sa- kanti pavardė. Ir ta knyga tik- rai perkama prastai. Tai ar rei- kia knygas leisti, ar nereikia? Mes manome, kad reikia. Jos turi būti, ir kaip literatūros faktas, prieinamas, suprantamas tiems, kas žino, kas tai yra, ir kaip bibliografinis fak- tas, ir kaip mūsų kultūros žemėlapiu privaloma sudėtinė dalis. Leidėjams, žinoma, tokie atvejai yra labai sunkūs. Jie „muša“ leidyklai per kišenę. Be to, tokias knygas parengti yra gana sunku. Reikalauja tam tikrų specialistų darbo. Ir ko- kių nors kūrinių paieškų, jų autentiškumo tikrinimo bei ki- tų panašių dalykų. Tokių dar- bų, kiek jau mūsų pinigine paneša, mes visgi prisiišam ir stengiamės padaryti. Joks ka- pitalistas čia mūsų nesuprastų. Ką šie mano pasakyti žodžiai reiškia mūsų visuomenėje? Tai turbūt kultūros lauke jie ką nors reiškia, bet toliau jau šitų žodžių supratimo tikėtis yra la- bai sunku. Jeigu neperkama ir nepopuliari, tai nereikia, kad tai prasta knyga.

– Regis, 1993 m. Rašytojų sąjungos leidykla iš tada sušlubavusios „Vagos“ sėk- mingai perėmė PK (pirmųjų knygų) serijos leidybą ir ją tęsia ligi šiolei. Ar pateisina- mi lūkesčiai?

– Be abejo, kad taip. Ačiū Dievui, kad yra Kultūros mi- nisterijos pinigine talka šitam pasirūpinimui jauna rašyto- jais. Mes patenkinti, kad galim šitų pirmųjų knygų seriją leisti. Kasmet sudaroma vertinimo komisija, suplaukia tie rank- raščiai. Poezijos rankraščių pa- prastai susikaupia daugiau, ke- liolika, prozos – kiek mažiau (nežinau, kodėl taip yra). Gali- ma išleisti vieną poezijos, vieną prozos knygą, ir mes mielai tą darom. Praėjusiais metais pa- keitėm šitų knygų formatą, kad nebūtų perdėto debutanto ženklų. Kas mums jau atrodo perspektyvu, tai ir tokius au- torius įsikibim, ir jie gražiai auga. Sakykim, toje pirmųjų knygų serijoje debiutavo Laura Sintija Černiauskaitė. Dabar mes galime kalbėti apie ją kaip apie vieną idomiausių rašytojų, nesvarbu, su kokia amžiaus ko- legų kūryba ją galėtume greti- ti. Tai čia tik vienas pavyzdys. Būna tokių atvejų, kada ta de- biutuojanti knyga tartum atsib- joja šalia tos serijos. Tai, pa- keičiamos knygos. Arba Jono Strielkūno. Arba Marcelijaus Martinaičio. Taip pat Viktorijos Daujotytės tyrinėjimai. Jau mi- nėjau tą Salomėjos Neries rin- kinį *Prie didelio helio*. Mes turėjom išleisti tris tiražus po penkis tūkstančius. Poezijos knygai 15 tūkstančių egzemp- liorių yra tikrai labai daug. E. Gudavičius *Lietuvos istorija* iš viso – ne per vieną kartą – yra išleista 17 tūkstančių egzemp- liorių tiražu. Ir yra žinių, kad būtų dar paklausa. Nors mes labiau laukume, kada jis mums parodys antrą tomą. Bet dabar apie tas, kurios nėra per- nelyg populiarios.

– Manding reikia ką nors pasakyti apie leidyklos žmo- nes, i kurių pavardes, kny- gos metrikejo skaitytojai daž- nai net neatkreipia dėmesio, ar kurių pavardės niekada ir neįrašomos.

– Man būtų svarbu štai ką pasakyti. Kad mums reikia tu- rėti profesionaliai dirbančių žmonių sutelktą komandą. Ir

Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos vadovas Valentinas Sventickas. Ričardo Šileikos nuotrauka.

mes ją turime. Dėl ko jinai rei- kalinga? Eilinis darbo srautas kokių nors ypatingų reikala- vimą žmonėms ir neragintų kelti. Bet gerų profesionalų reikia tais atvejais, kada mes susitinkam su reikalu padaryti ką nors greitai ir gerai. Tokių atvejų būna, ir mes turim būti tam pasiruošę. Atsimenu tą me- tą, kai leidom Juditos Vaičiū- naitės knygą *Debesų arka*. Judi- ta jau buvo tada, aiškiai ma- tėt, mirtinas ligonis. Ir jinai ateina su naujos eilėraščių kny- gos rankraščiu. Žiuri į žmogų, kurio gyvenimas baigiasi, ir galvoji, ar įmanoma jam pade- ryti dar ką nors gera. Tada aš pasiūliau bendradarbius ir sakau: štai rankraštis, ar galim mes padaryti knygą per gerą darbo savaitę? Ir mes tą pa- darėm. Nuo rankraščio iki tiražo pagaminimo – darbo sa- vitė. Tai va tokiems dalykams, kai kuriems užsakymams tu- rime būt pasirengę. Arba – pra-ėjusių metų pabaigoje irgi gana dideliu greičiu ir žinodami dėl ko darėm monsinjoro Kazimie- ro Vasiliausko laiško knygą. Mūsų užsakovas, monsinjoro Kazimiero Vasiliausko labdaros fondas, pageidavo, kad ta kny- ga išeitų iki Kalėdų, ir rėmė tos knygos išleidimą. Tai tada rei- kia tikrai gerų specialistų, kad viskas eitų greitai ir gerai. O nuo tokių įtampos atvejų atsi- traukus, reikia ką dar pasaky- ti? Tai, ką mes leidžiame, yra dažniausiai tikra gera litera- tūra. Tai ir knyga turi kultū- ringai atrodyti. Be tikrų profes- ionalių kultūringai knygos ne- padarysi. Jinai atrodys arba mėgėjiškai, arba joje bus redak- cinio broko, arba ten maketas atrodys kaip pusfabrikatas.

– Leidykla turi mikroauto- busą „Mercedes benz“, ku- riuo vairuotojas ir prekybos vadybininkas Aurimas Kau- lakys ne tik veža knygas i knygynus, bet taip pat iš- leistų knygų autorius gabe- na per visą Lietuvą i susiti- kimus su skaitytojais.

– Šitą situaciją galima matyti ir plačiau. Pirmas dalykas, mes stengiamės palaikyti gyvą nuo- latinį ryšį su kultūrinės spau- dos leidiniais, kad mūsų iš- leistos knygos būtų kokių nors būdu parodytos, anotuotos, re- cenzuotos. Tai elementari vady- binė veikla. Antras dalykas – stengiamės dažną knygą prista- tyti čia, Vilniuje. Rašytojų klu- be ar Mokytojų namuose, ar ko- kioje kitoje salėje. Ir kartu ne- tingim nuvažiuoti su tomis knygomis i įvairius susitikimus įvairiose Lietuvos vietose. Čia yra tam tikra reklama ir pajau- timas, ar išleidome tai, ko no-

rėtų žmonės. Nors tos žinios yra labai komplikuotos. Na, tarkim, nuvažiuoja tas Aurimo vairuo- jamas mikroautobusas i Biržus, sudegina tiek ir tiek kuro, įvyksta rašytojo skaitymų vaka- ras, visi patenkinti ir laimingi, koks geras vakaras, sako. O Au- rimas paskui pasižiūri, kad knygų tepardavė tris ar pen- kias. Tai čia reikia daryt ko- kias nors išvadas? I susitikimą atėję žmonės arba turi pinigų, arba neturi. Gal jiems gana to pabuvimo kartu. Kitą kartą gali pykti: tai, rupūžė, butelį nusi- pirkti tai pinigų turi, o knygai tai neturi. Bet gal nereikia taip jau užsikniaužti šitose mintyse, gyvenimas susideda ne tik iš kny- gų, – iš visko, su kuo žmonės gyvena. Bet tokių pristatymų ir tokių pasivažinėjimų tikrai reikia. Dažniausiai renkamės ne atsitiktines vietas, tai pa- prastai vieno ar kito rašytojo gimtinė, ar aktyvesnė kurio nors regiono biblioteka, kuri la- bai nori prisipažinti konkretų autorių. Tai irgi specialus dar- bas, kad pasivažinėjimas ne- būtų tuščias, kad pavyktų net ką parduoti ir, kaip sakiau, kartu patirti, ar čia ta knyga, kurią reikėjo leisti.

– Žinia, kad Lietuvos ra- šytojų sąjungos leidykla at- virai bendrauja su išeivi- ja. Netgi pati pirmoji 1990-aisiais išleista jūsų knyga buvo Antano Škėmos romanas *Balta drobulė*. Prašau, tarkit pakla ir ko- mentarų.

– Svetur gyvenančių mūsų rašytojų knygų esame išleide bemaž keturiasdešimt. Pirmiau- sia paminėčiau tikrai gražų pernykštį įvykį. Tai Jurgio Jan- kaus romano *Pušis* išleidimas. Tenai gyvenantiems kolegoms buvo žinia, kad Jurgis Jankus visą gyvenimą rašė tokių ro- manų. Todėl po rašytojo mir- ties, Lietuvių rašytojų draugi- joje atsirado sumanymas su- rinkti aukų iš privačių žmonių tam romanui išleisti. Ir jie tai padarė, dar prisidėjo ten vei- kiantis Lietuvių fondas, ir mes padarėm darbą, išėjo romanas.

Mums irgi smagu, kad tos knygos, kurias išleidžiame Lie- tuvoje, ten sulaukia dėmesio. Paskutinė smagi žinia yra, kad mūsų išleista Stasio Džiugo knyga vaikams *Kiškis neša do- vanų* laimėjo Lietuvių rašytojų draugijos premiją. I tai, kas Lietuvoje išleidžiama, jie žiūri. Kodėl savo knygas nori išleisti Lietuvoje? Neabejotinai yra su- pratimas, kad didžioji skaity- tojų dalis jau yra čia, o ne ten.

Nukelta i 4 psl.

Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos kolektyvas prie Lietuvos rašytojų sąjungos buveinės. Ričardo Šileikos nuotrauka.

„Tavo rankose“ LMA „Dainavos“ koncertas

JOLANTA BANIENĖ

Kiekvienas save ir tėvynę gerbiantis žmogus žino, jog laisvė — kiekvienos tautos kultūros esmė. Deja, laisvė neduodama tam, kuris jos tik prašo: laisvė — ne dievų dovana. Ji — tautos kūdikis, gimęs kovos įkarštyje, kanciose. Ji — aplaistyta krauju...

Ir mes, lietuviai, ne kartą gynėme savo tėvynę, kovojome už savo ir vaikų laisvę bei nepriklausomybę, visa tauta meldėme Dievo pagalbos sunkiose kovose, apraudojome žuvusiųsios brolius ir seseris... Visais šiais nepamirštamais istoriniais momentais mums stiprybės teikė daina — neatsiejama mūsų gyvenimo ir kultūros dalis.

Lietuvių meno ansamblis „Dainava“, tęsdamas tautos ir kolektyvo tradicijas, sausio 16-ąją chorinio meno gerbėjus poezijos ir muzikos sparnais pakvietė dar kartą sugrįžti į istorinius 2001-ųjų sausio 13-osios įvykius ir prisiminti bei pagerbti kritusius už Lietuvos laisvę, o taip pat Amžinybės iškeliavusius „Dainavos“ ansamblio narius. Muzika tapo tarytum tarpininke tarp materialaus ir dvasinio pasaulio, tarp esančių Čia ir Ten...

Tą sekmadienio popietę dainaviečiai atliekami religinės muzikos kūriniai skambėjo, kaip visų susirinkusių bendra malda už tėvynę, tautos didvyrius. Įvairiomis melodijomis, mirties, tikėjimo vizijomis ir pavidalais nuskambėjo šio dvasinio renginio leitmotyvai — Šviesa.

Dar labiau šį įvaizdį sustiprino aktorės Audrės Budrytės-Nakienės skaitomos Evangelijos pagal Matą ištraukos, lietuvių poetų — Bernardo Brazdžionio, Birutės Marcinke-

vičiūtės, Kazio Bradūno, Laurės Rukšėnaitės eilės. Poezija ir muzika tarsi papildė viena kitą.

Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčioje, Čikagoje, nuaidejus koncerto pradžią skelbiantiems varpo dūžiams, aktorė prabyla eilėmis apie tėvynę, tikėjimą. Tai — renginio poetinė interliudija.

Tėvynės meilės temą toliau plėtoja choras — iš aukštai, pritariant vargonams (vargonininkas muz. Ričardas Sokas), tyliai atplevena kompozitoriaus Jono Dambrasko „Maldos už tėvynę“ jausminga ir darniai atliekama melodija.

Toliau skamba kompozitoriaus Vlado Jakubėno (žodžiai Bernardo Brazdžionio) „De Profundis“ — „Iš gilumos“. Po didingos vargonų įžangos, į galingą garsų okeaną susilieja vargonų ir choro balsai. Nuo pat pirmųjų kūrinio taktų tarp choro ir vargonininko prasideda gražus muzikinis dialogas — tai Ričardo Soko ir dainaviečių bendradarbiavimo rezultatas — ryškiai skirtingose choro balsų grupėse pravedama pagrindinė kurinio tema. Spalvingai skamba nuotaikų ir dinaminiai kontrastai.

Koncertą tęsia muz. Ričardo Soko laisva improvizacija „Apmąstymai“. Tai paties autoriaus ir atlikėjo pasaulėjautos išraiška, muzikinių vaizdinių fragmentų atspindys, pasiektas garsų sintezės tembrų žaismu. Sintezatorių pagalba sukurti akustiniai efektai — naujas erdviškumo pojūtis.

Kol choras pereina prie alto, mes — koncerto klausytojai — drauge su aktorė Audre Budryte-Nakienė, paklaidžiojame mūsų senelių ir protėvių istoriniais kovų takais, prisimename kruvinąją Sausio 13-ąją. Kovotojams už tėvynės

laisvę dainaviečiai dedikuoja tris *a capella* atliekamus kūrinius: Daniel E. Gawthrop „Veski į dangų“ (Dariaus Polikaitis lietuviškas vertimas), Vlado Jakubėno (B. Brazdžionio žodžiai) „Tremtinių ir išvežtųjų giesmė“ bei Vaclovo Augustino (Vlado Bražiūno žodžiai) „Tėvyne mūsų“ (Pater noster). V. Augustino kurinys ypač išsiskyrė optimizmu, pakiliu jausmingumu, tėvynės meilės lyrika. Apskritai, šių trijų kūrinių atlikimas dar kartą pademonstravo gerus choro vokalinius įgūdžius, muzikalumą, susiklausymą, jautrų dainininkų atsaką į kiekvieną dirigento mosto niuansą.

Koncerto pabaigai, po įtikinamai aktorės paskelbto Gėrio ir Šviesos triumfo, išgirdome šiuolaikinio amerikiečių kompozitoriaus Morten Lauridsen penkių dalių meditaciją mišriam chorui ir orkestrui „Luz Aeterna“ (Amžinoji šviesa). Jau pirmoje dalyje — „Introitus“ — pasigirsta darnus orkestro ir choro dialogas. Nuskambėjusi

Aktorė Audrė Budrytė-Nakienė, atliko dalį programos „Dainavos“ ansamblio koncerte sausio 16-ąją Švč. M. Marijos Gimimo bažnyčioje.

Muz. Ričardas Sokas.

Donato Soko nuotr.

pagrindinė recitatyvinė tema „Requiem aeternam“, toliau ji vystoma kanono būdu tarp vyrų ir moterų balsų grupių. Slogia nuotaiką paryškina šiuolaikinė harmonija, chromatizmas ir alteracijos, sudėtinga metroritmika.

Antroje dalyje „In Te, Domine, Speran“ išlieka dvasinė rimtis ir susikaupimas. Partitūroje nemažai intonacinių sunkumų, sudarančių disonansinių sąsaskambių, girdimos senovinės — fryginė ir lydinė — dermės.

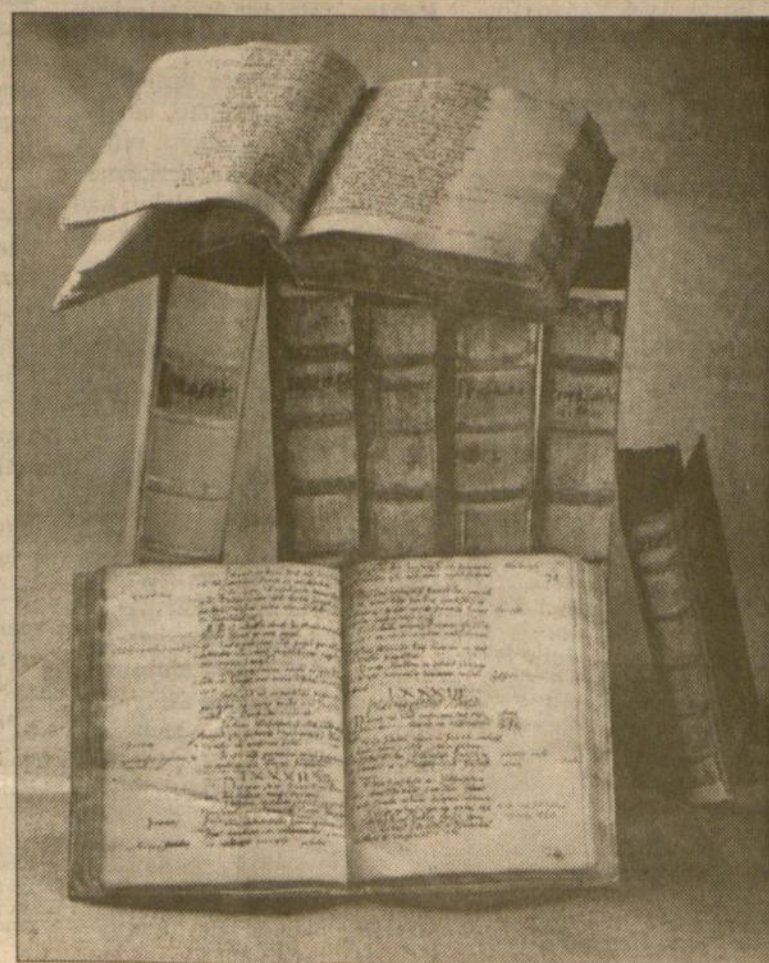
Siek tiek šviesesnė trečioji dalis, kurią choras atlieka be orkestro palydos. Šioje meditacijoje — nemažai sekvencinio vystymo elementų, dinaminių akcentų, tempų kaitos, o dalies pabaigoje skamba septynių balsų kadencija.

Vilties kibirkštėlė sušvinta giedra ketvirtoji dalis „Veni Sancte Spiritus“. Vyrauja mažoras, harmonijoje atsiranda daugiau konsonansinių sąsaskambių.

„Agnus Dei“ — viso kurinio centrinė kulminacija. Klausantis šios dalies atlikimo, impona-

kad yra Kultūros ministerijos parama nepelningoms knygoms išleisti, arba Kultūros ir sporto rėmimo fondo parama kai kuriems vertimams išleisti. Bet ne viską tie fondai ir tos programos paremia. O žinai, kad kurinys yra geras, tada, aha, ką čia dabar daryt, kur dar pasibelsti. Ir prasideda pastangos, kurios baigiasi ku nors geru.

Toliau — kiekvienas knygos maketas ateina ant mano stalo. Tai tada žiūriu, kaip tai atrodys, tinka ar netinka, kaip atrodė pačios knygos vaizdinė kultūra. Nes dar galima sustabdyti ar ką nors pakeisti. Toliau — tam redaktoriui tenka knygų sutiktuvės arba kokie nors pokalbiai, kokį ir dabar rezgame. Kažkaip susiklostė, kad esu paverstas viešuoju leidyklos balsu, kalbantis, reklamuojantis, prašantis ir atstovaujantis viešajame gyvenime. Nes leidyklos direktorei Giedrei Šorienei tai daryti kažkaip nepatinka. Tai norom nenorom ne vienu atveju tenka daryti ir man, ir mano kolegoms.

„Dainavos“ ansamblio dirigentas ir vadovas muz. Darius Polikaitis (kairėje) su svečiu iš Lietuvos, atvykusiu pavičėti į gimtąją Čikagą, kun. dr. Arvydu P. Žygu po koncerto sausio 16 d. Donato Soko nuotrauka.

Lietuvių meno ansamblis „Dainava“ Švč. M. Marijos Gimimo parapijos bažnyčioje koncerto metu. Diriguoja muz. Darius Polikaitis.

vo meistriškai subalansuotas choro ir orkestro ryšys, įtaigi dinamika. Galingu choro ir orkestro *tutti* suskamba „Aleliuja“ — himnas amžinajam Gyvenimui.

Tyliai nuaidejus paskutiniam „Amen“, dar ilgai bažnyčios skliautuose ir mūsų širdyse neužgeso šio nuostabaus „Dainavos“ koncerto įžiebtą šviesą.

Morten Lauridsen „Lux Aeternam“ — religinis, tradicinių lotyniškų tekstų kurinys, sukurtas 1997 m. Tai sudėtingo šiuolaikinio žmogaus jausminio pasaulio nuotaikų atspindys. Šios sudėtingos penkių dalių meditacijos atlikimas iš dainininkų, muzikantų ir dirigento Dariaus Polikaitis pareikalavęs tikrai nemažai fizinių ir dva-

sinų jėgų, koncerto klausytojus sužavėjo savo muzikine branda bei vidine stiprybe. Tradiciškai „Dainava“ išlieka žavi ir jaunatviška savo sutarimu ir dar na, augančiu meniniu meistriškumu. Vis sudėtingesniais muzikos keliais dainaviečiai sumaniai ir profesionaliai veda kolektyvo sielą — meno vadovas ir dirigentas Darius Polikaitis.

Atlikę tūkstančius koncertų

Atkelta iš 2 psl.

Tennstedt, George Szell, Erich Lensdorf, Leonard Bernstein, Zubin Mehta, Kurt Masur, o dabar — Lorin Maazel.

Laikui bėgant, NY Philharmonic orkestro koncertai buvo girdimi radio laidose, o vėliau ir TV ekrane. 1922 m. tik per vietinę, New York ir jo apylinkėse pasigirdusią radio laidą (Live, o nuo 1930 m. ta laida galėjo džiaugtis jau ir nuo rytinio iki vakarinio JAV pakraščio muzikos „sirgaliai“.

NY Philharmonic, vadovaujant L. Bernstein, net 20 metų reiškėsi TV tinkle su jaunimui skirta programa — „Jung People's Concerts“. Nuo 1976 m. beveik kasmet PBS TV kanale „Live From Lincoln Center“ matomi koncertai buvo apdovanojami „Emmy Award“.

Pradedant 1917 metais, NY Philharmonic yra įreikardavęs per 2,000 albumų. Dabar rin-

koje galime rasti daugiau kaip 500 įrašų.

Nuo 2002 m. rudens orkestro vadovybę iš Kurt Masur perėmė Lorin Maazel. L. Maazel yra ne tik dirigentas, bet ir kompozitorius. Jo 1984 m. sukurto operos pasaulinė premjera įvyks Londone, Royal Opera teatre, Covent Garden, 2005 m. gegužės 3 d. Tais pačiais metais L. Maazel švęs savo 75-tą gimtadienį. Ta proga NY Philharmonic orkestras atliks penkias jo sukurta kompozicijas.

Sukaktuvinio, NY Philharmonic 14-os tūkstančių skaičiui pažymėto, koncerto metu buvo išgirsta Mozart simfonija Nr. 31 „Paris“, to paties kompozitoriaus detalė iš operos „La clemenza di Tito“, Britten dramatinė kantata „Phaedra“ ir Haydn simfonija Nr. 103 „Drumroll“. Solistė — mezzosoprana Lorraine Hunt — Lieberman, dirigavo — Sir Colin Davis.

Valentinas Sventickas:

leidyklai reikia profesionalų

Atkelta iš 3 psl.

O ten irgi vis išleidžiama lietuvių autorių knygų. Ir labai gerai, kad jos tenai išleidžiamos, bet dažnu atveju ten ir lieka.

Norėčiau priminti svarbią, kad ir senokai išleistą mūsų knygą *Egzodo rašytojai. Autobiografijos*. Knygos užuomazga prasidėjo nuo tuomet ėjusio periodinio leidinio *Knygnešys*, kuris spausdino tas autobiografijas. Tai šios knygos pats buvimas tais metais, pasirodo, buvo labai svarbus. Tapo pagrindiniu biografiniu ir žinių šaltiniu. Jeigu ieškotume išeivijos rašytojų bibliografinių žinių, tai iki 1994 metų jos yra tikriausios šioje knygoje, nes visas tikrintasi su autoriais. Matyt gerai matomas faktas, kad mes esame išleidę dvi Bernardo Brazdžionio knygas ir albumą *Bernardas Brazdžionis grįžta į Lietuvą*. Toks ypatingas puslapis būtų Vyta. Bakaitis darbas. Jisai išvertęs daug įvairių lietuvių poetų eilėraščių. Su juo bendradarbiaudami išleidome knygą lietuviškai ir angliškai. Ji vadinasi *Gyvas atodūsis*. Ir pats Bakaitis nenorėtų vadinti tai lietuvių poezijos antologija, nes tai tokia asmeniška antologija, jo požiūris į lietuvių poeziją. Ką jis norėjo išverst arba tai, ką pavyko